

від знищення, сприяючи їх регенерації, наприклад, системи орієнтовані на розрізнення між наявним і можливим, актуальним і потенційним, диференціацію ситуацій та ін. Міфотворчість – культурний феномен, ірраціональна природа якого проявляється у предметному світі – від моделей поведінки і омріяних версій себе до політичних ідеологем і фікцій. Міфотворення, таким чином, виступає самореферентною смисловою системою. Його смислова операційність дозволяє не лише спостережувати навколишній світ, але й створювати його у різноманітних версіях [див. 2; 3].

З'ясування суті міфотворчості належить до тих небагатьох проблем, котрі звичайно називають вічними, розв'язання яких лежить у фундаменті ідей, що визначаються як сенсоутворювальні. Так, соціальна міфологія сучасності є внутрішньою формою активності особистості, як домінантна „силова лінія” нового мислення, що спрямована на виробництво нових смислів. Відтак міфотворення персоніфікується, еволюціонує у формах суб'єктивного знання, орієнтованого на цінності інстинктивного, почуттєвого переживання, й масово інтерсуб'єктивується у вигляді націоналістичних, політико-ідеологічних та інших міфів, конкретизується у символічно значущих прикладах, в умовах політичних реалій ХХІ століття. Загалом міфотворення постає одним із засобів самоствердження, самореалізації і самопомоги людини у досягненні власної значущості.

В культурі ХІХ століття символічний світ, який домінує в українській літературній традиції, є тим базовим підґрунтям, на який спирається історична пам'ять. Тому домінування цього світу в культурі можна вважати закономірною передумовою, що сприяє збереженню символічності художнього мислення як риси, притаманної вищим формам людської діяльності. Нові моральні, психологічні, ідеологічні цінності стають основою нових світоглядних пріоритетів з їх подальшим закріпленням і транслюванням в суспільній свідомості, викликаючи духовну активність нації в політичній сфері, де міфотворчість набуває якості „громадянської релігії”.

Міфотворення як феномен художньо-образного мислення, розвинений літературною традицією українського письменства ХІХ ст., зокрема, яскраво репрезентованою генієм Т.Г. Шевченка, сутнісно є процесом світоглядного збагачення культури українського народу, формування його ментальних й духовних орієнтирів. Смесложиттєвий зміст Шевченкового міфотворення успадковується й сучасною практикою культурного розвитку не лише української нації, а й іншими народностями і націями, у тому числі білоруським.

1. *Луман Н.* Поняття цілі і системна раціональність: щодо функції цілей у соціальних системах / Н. Луман. – К: Дух і літера, 2011. – 336 с.

2. *Морщакова О.С.* Смесложиттєвий зміст сучасної міфотворчості в контексті українських культурних традицій: автореф. дис. канд. філос. наук / Олена Степанівна Морщакова. – К.: Державна академія керівних кадрів культури і мистецтв, 2004. – 18 с.

3. *Морщакова О.С.* Ситуація ковітальності людини у суспільному просторі сучасності / О.С. Морщакова // Психологія і суспільство. – 2013. – № 4. – С. 15-23

4. *Фурман А.В., Морщакова О.С.* Психокультура як самоорганізована сфера аксіобуття // А.В. Фурман, О.С. Морщакова. – Вітакультурний млин [методологічний альманах]. – 2013. – Модуль 15. – С. 22-31.

5. *Шевченко Т.* Твори в трьох томах / Тарас Шевченко. – Том перший. Поетичні твори. – К.: Державне вид-во художньої літ-ри Української РСР, 1963. – 732 с.

6. *Янчук В.А.* Введение в современную социальную психологию: [учеб. пособие для вузов] / Владимир Александрович Янчук. – Мн.: АСААР, 2005. – 768 с.

МИСТЕЦЬКИЙ ДАР ТАРАСА ШЕВЧЕНКА ТА ЙОГО ВПЛИВ НА СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ФОРМУВАННЯ ТЕХНІКИ МАЛЮВАННЯ У ВИЩІЙ ХУДОЖНІЙ ШКОЛІ

РУСАКОВА Л.І. (м. Канів)

Copyright © 2014

УДК 168.522

Шевченкознавці, визнаючи вплив Тараса Шевченка на українську культуру, називають українського митця і поета “батьком нації”, “національним генієм”, “творцем нової модерної

нації”. Адже, власне, саме Шевченку вдалося сформувати український національний світ, органічно трансформувати народну творчість у високу культуру, яка стала рівноправним учасником загальноєвропейського культурного діалогу: “Тарас Шевченко настільки височів над своєю добою, що саме його постать стала чи не визначальним формотворчим елементом модерної української нації, яка почала об’єднуватися в новітній історії довкола його імені та його ідей” [3, с. 3].

Художній хист Тараса Шевченка відчув раніше, ніж поетичний. Ще в дитинстві художник мав неймовірне бажання будь-що навчитися професійно малювати. Першими спробами було відтворення навколишнього світу за допомогою крейди, вугілля на стінах, дверях, воротах. І ця внутрішня спрага до малювання виправдала себе: для Шевченка як зрілого художника характерний широкий діапазон творчого вираження, а саме: портрети, жанрові композиції, краєвиди, малюнки на біблійні, історичні, літературні сюжети, книжкові ілюстрації та чимало іншого, що залишилось у вигляді чисельних начерків, ескізів та замальовок. Значну частину творчого доробку майстра становлять офорти. І все це загальною кількістю понад 1200 художніх творів різних видів.

На сьогодні існує значна кількість досліджень мистецької творчості видатного українського художника. Вчений-енциклопедист М.Ф. Сумцов у статті “Рисунки и картины Т.Г. Шевченко” здійснив короткий історіографічний огляд наукових праць та дав їм оцінку щодо визначення культурної значущості його художньої спадщини. Науковець зазначив, що до оцінки живописних творів Шевченка потрібно підходити лише з художньої погляду, а проблеми в дослідженні малюнків митця вбачав в тому, що вони знаходилися у різних колекціях і залишалися малодоступними для інших науковців [2, с. 34]. Значення творів Тараса Шевченка вчений-енциклопедист ХХ століття визначав у чітко вираженому настрої художника, прекрасному знанні народного побуту, історичної та художньої традиції українського народу, а також у тому факті, що його картини відображають художній напрямок епохи романтизму [2, с. 35]. Зауважимо, що на суто формальні ознаки впливу народної традиції вказує використання художником фольклорної стилістики, тобто простої, але ефективною композиційної побудови картинної площини.

Традицію творчого застосування здобутків фольклорного надбання художниками в Україні розпочав Тарас Шевченко у процесі формування ним основних засад реалістичного напрямку в українському мистецтві, адже народне мистецтво – це один із головних факторів, що вплинув на формування естетичних поглядів національного митця. Дм. Антонович у монографії “Шевченко-художник” зазначає, що “для в’яснення генези мистецької індивідуальності Шевченка дуже важливо встановити, що діялося в українському селі у форматі мистецтва у двадцятих роках ХІХ століття, які процеси відбувалися у народній гушці українського сільського населення, і які естетичні враження могла мати і втягнути у себе дитина у третьому десятилітті минулого століття” [1, с. 56]. Навчаючись та переймаючи досвід у дяків-малювців, Тарасу доводилось досить часто копіювати народну ікону, лубочні картини та “кунштики”. Естетика народного реалізму та естетизму з її здатністю поєднувати різноманітні (від містичних до прагматичних) уявлення народу про життя, час, людські взаємини та інші філософські, моральні та етичні категорії – була близькою Шевченкові-художнику. Тому, навчаючись у Петербурзькій академії мистецтв, молодий український майстер втілював у таких художніх творах, як “На пасіці”, “Циганка-ворожка”, “Селянська родина”, “Катерина”, саме ознаки народного реалізму, тобто одухотвореність інтерпретованих реалій, піднесення цих реалій до рангу символу. В зазначених творах помітна схильність митця до пошуків, які притаманні народному малярству простої, проте виразної композиції. Однак кожен малюнок великого українського художника мав свою техніку виконання, якого він навчався і серед сільських дяків-іконописців, і при класах петербурзького товариства художників, і під час навчання в Академії мистецтв. Художня творчість Тараса Шевченка вочевидь не могла не позначитися на формуванні окремих мистецьких принципів у вищій художній школі.

У теорії малюнка розроблені окремі аспекти (методи) відображення і віддзеркалення навколишньої дійсності. Розглянемо зазначені нові підходи навчання сучасної художньої освіти на прикладі художньої спадщини Тараса Григоровича Шевченка, адже саме він урештє свою художню творчість не тільки в романтичному ключі, а й у суто буденному, реалістичному. Тому відображення соціальної дійсності у перцептивному вимірі малюнка відображає більшу частину його мистецького доробку. Так, нового змісту набуває художня творчість українського митця під час перебування в Україні (1843 р.), зокрема під час його першої подорожі. Безпосередню увагу Шевченка привертають картини побуту й народного життя, на тему чого були написані два живописні твори – “Селянська родина” (1843) й “На пасіці” (1843).

Композиція відомої картини “Селянська родина” досить проста: на тлі хати автор художнього полотна зобразив ідилічну сцену з життя молодят, які тішаються першими кроками та успіхами маленької дитини. Виразником змісту є світло, що покриває стіни біленької хати та обличчя самих персонажів, а також увиразнює чоловічий білий одяг, жіночу сорочку, що сфокусована на голові дитини та постаті діда, який гріється на призьбі. Щодо інших деталей, то вони зовсім затінені. Саме цей прийом зосереджує увагу на головних образах, наповнює полотно сонцем та повітрям. Звісно, український художник ідеалізує стосунки української родини.

У своїх як перших, так і останніх олійних полотнах, які були створені в Україні, Тарасу Шевченку вдалося дещо відійти від схеми уявних композицій і наблизитися в кольоровому аспекті до відтворення природного освітлення, повітряного середовища й сонячного світла. Так, у роки неволі він створив багато сюжетно-фігуративних композицій. Переважно, це сепії, персонажами яких ставали місцеві жителі. Український художник часто приходилось гостювати у сусідніх киргизьких стоянках, де він цікавився життям і побутом кочівників, а побачене передавав фарбами та олівцем на полотні. “Киргизы так живописны, так оригинальны, сами просятся под карандаш... А смотреть и не рисовать – это такая мука, которую поймет один только истинный художник”, – пише Шевченко у листі до Варвари Репніної [3, с. 12]. Скажімо, вражає незвичайним мотивом, композицією та образом акварель “Казах на коні” (1848–1849).

Окреслений неозорий горизонт творчих рис відкрився в Тараса Шевченка, коли він зобразив тему жіночої недолі, що розроблена ним не лише в поезії, а й у малярстві. У 1842 році він пише відому картину “Катерина”, що, безперечно, перегукується з його однойменною поемою. Це художнє полотно створено у традиціях академічної школи. Однак вперше в українському образотворчому мистецтві головний персонаж, жінка-покритка, постає саме в образі Богородиці, що ототожнюється з образом України та її історією. Цей художній твір український митець фактично канонізує у вітчизняній традиції, підносить жінку-покритку на рівень Богоматері, яка в реальній традиційній культурі знаходиться на самому дні суспільної ієрархії. Високомайстерна стосовно виконання, створена із любові до простої людини і проникливого співчуття до її страждання, зріла щодо ідеї та змісту, ця картина стала одним із найдовіршених творів в українському образотворчому мистецтві. Місце і значення саме цієї картини у світовому малярстві найвдаліше можна виявити, коли ввести її у контекст тогочасного живопису. Про це П. Білецький пише так: “При такому порівнянні твір Шевченка на тлі нечисленних картин суспільно-викривального змісту є видатним” [3, с. 13].

Отже, вперше героїнею живописного полотна стала людина, яка є простою з народу, а саме дівчина-кріпачка, принижена й ображена в найкращих почуттях, жертва панської розпусти. Прагнучи для підсилення емоційного звучання твору, автор картини поетизував героїню в романтичному ключі, при цьому свідомо прикрашаючи її. Адже на дівчині святковий одяг: барвиста плахта, біла з довгими пишними рукавами сорочка, червоний фартух з прикрашеної вінком голівки спадають, розвиваючись на вітрі, довгі червоні стрічки.

Тарас Шевченко створив картину “Катерину” далеко від стін рідної України, таким чином зовсім не мав змоги змалювати з натури. Однак національний український одяг дівчини, вдало відображений краєвид надають картині досить виразного національного колориту. На сьогодні ця картина зберігається у Києві, в музеї Шевченка. На жаль, це єдина картина, яка була збережена з часів навчання Шевченка в Академії мистецтв, і створена саме за мотивами власної однойменної поеми.

1. Перегуда Є.В. Історія української культури: [навч. посібн.] / Є.В. Перегуда та ін. – К.: КНУБА, 2010. – 149 с.

2. Ступак Ю. Микола Сумцов – дослідник народного мистецтва / Ю. Ступак // Народна творчість та етнографія. – 1968. – № 6. – С. 34–37.

3. Шевченко-художник. Бібліографічний покажчик (1839–2012): У 2 т. / упоряд.: Н.І. Орлова, Л.І. Буряк, Б.А. Короленко. – Т. 1. – К.: ДП НВЦ “Пріоритети”, 2013. – 434 с.